

Het *kán* in Westernieland!

Hanzehogeschool Groningen
University of Applied Sciences

Kenniscentrum
Gebiedsontwikkeling NoorderRuimte

Drs. Jannie Rozema

Kenniscentrum
Gebiedsontwikkeling NoorderRuimte

Leefomgeving = Waarde(n)volle ruimte!

Het *kán* in Westernieland!

Onderzoek naar kwaliteiten van de leefomgeving

Drs. Jannie Rozema

Tjeerd Bosgraaf

Bianca Dijkstra

Marcel Haverkamp

Lara Jahns

Berber Kooistra

Hanzehogeschool Groningen

Kenniscentrum Gebiedsontwikkeling *NoorderRuimte*

Juni 2010

Samenvatting

In het voorjaar van 2010 is door het kenniscentrum Gebiedsontwikkeling *NoorderRuimte* onderzoek gedaan naar de leefomgeving van Westernieland. Opdrachtgever voor het onderzoek was de gemeente De Marne en direct belanghebbende bij het onderzoek was de Vereniging Dorpsbelangen Westernieland. De gemeente ziet in de bevolkingsprognoses haar inwoneraantal teruglopen met 25% in 2040. De gemeente ziet zich voor de uitdaging geplaatst om met de huidige inwoners van 21 dorpen en kernen de krachten en kwaliteiten te mobiliseren. Ook Westernieland krijgt te maken met bevolkingskrimp en vergrijzing. In dat kader is het goed dat de Vereniging Dorpsbelangen Westernieland een dorpsvisie gaat opstellen. Daarom wil de vereniging de mening van de inwoners over de leefomgeving van Westernieland kennen. De onderzoeksvraag voor dit onderzoek luidt:

Welke waardering geven inwoners van Westernieland aan hun leefomgeving? Hoe denken de inwoners van Westernieland hun leefomgeving te kunnen versterken?

In totaal zijn 109 inwoners + 25 ouderen + 7 kinderen + 26 woningbezitters + 5 agrarische ondernemers schriftelijk ondervraagd of mondeling gesproken over hun waardering voor het wonen, de woning, sociale relaties, de voorzieningen, het spelen en werken, het verkeer en de bereikbaarheid in Westernieland. Dat zijn 172 meningen van 246 inwoners. De respondenten waren (redelijk) representatief qua persoonskenmerken voor de bevolking(sgroepen).

Dit zijn de belangrijkste waarderingen:

1. Iedereen voelt zich thuis in Westernieland. Inwoners waarderen de mooie omgeving van het dorp. De unieke plek van wonen bepaalt de waarde van de woning: er is rust, ruimte en vrijheid. Men vindt zijn eigen huis en tuin de mooiste plek van Westernieland. Kinderen vinden Westernieland een rustig en saai dorp.

2. Zolang mensen gezond en mobiel blijven, willen ze in Westernieland blijven wonen. Ouderen verwachten met mantelzorg langer zelfstandig te kunnen blijven wonen.
3. Buren denken om elkaar, maar de sociale samenhang tussen mensen in Westernieland is niet erg groot. Nieuwe en 'oude' inwoners hebben weinig binding met elkaar. Inwoners hebben sociale contacten in en buiten het dorp. Kinderen spelen bijna niet met andere kinderen van het dorp. De buurdorpen en Groningen worden als dichtbij ervaren voor de dagelijkse, zorggerelateerde en culturele behoeften. Volgens woningbezitters bepaalt het sociale klimaat van Westernieland niet de waarde van de woning, die waarde wordt door particuliere woningverbetering bepaald.
4. Nieuwe recreatieve bedrijvigheid is van harte welkom op het dorp, mits het geen bedreiging is voor de rust. De agrarische ondernemers willen hun bedrijf positief onder de aandacht brengen van een breder publiek. Maar ze zien liever geen nieuwe fiets- en wandelpaden in hun werkgebied. De inwoners van Westernieland hebben veel ideeën over wat er toeristisch aangepakt kan worden.
5. Westernieland is een veilig dorp om te leven en in op te groeien. De verkeersveiligheid kan verbeterd worden. De Dirk Wierengastraat is onveilig door verkeer dat te snel rijdt en dat slaloms moet maken door de geparkeerde auto's op de stoep. De inwoners wensen een fietspad richting Den Andel, o.a. voor een veilige schoolroute. Ouderen missen bankjes in het dorp.

De vraag welke oplossingen inwoners hebben om de identiteit van het dorp te versterken, genereert veel ideeën op microniveau. Ideeën over bankjes, de speeltuin, paden, een bed en breakfast weerspiegelen de betrokken blik van de inwoners. Deze ideeën kan de Vereniging Dorpsbelangen bespreken met de inwoners ter voorbereiding op de dorpsvisie Westernieland. De bespreking van de onderzoeksresultaten met de inwoners paste niet in het tijdsbestek van dit onderzoek.

In de tabel staan de conclusies als sterke en zwakke kwaliteiten van Westernieland in 2010.

Westernieland als <i>Leefomgeving</i>	kwaliteit
Wonen (huisvesting, groen, overlast, afval, landschap, ligging t.o.v. de stad)	++
Gezondheid (zelfzorg, informele zorg en formele zorg, voorzieningen)	+
Sociale relaties (de sociale netwerken in en buiten het dorp)	+/-
Werk en inkomen (werk, nevenactiviteiten, vrije tijd, recreatie, kansen)	+
Veiligheid (verkeer, mobiliteit, bereikbaarheid en toegankelijkheid)	-

De resultaten uit dit onderzoek kunnen als betrouwbaar worden beschouwd. De resultaten uit de mondelinge gesprekken kwamen overeen met de gegevens van het schriftelijk afgenomen inwonersonderzoek. De Vereniging Dorpsbelangen Westernieland kan de volgende stap zetten in het opstellen van een dorpsvisie. Aanbevelingen hierbij zijn om de onderzoeksresultaten te bespreken met de dorpsinwoners, haalbare maatregelen te prioriteren en de gemeente De Marne als partner in dit proces te beschouwen.

Dit onderzoek leidt tot een aanbeveling aan de gemeente De Marne om haar beleid van centrumdorpen te herijken op de randdorpen. Westernieland is georiënteerd voor de dagelijkse voorzieningen op Eenrum, Baflo en Winsum; met het beoogde centrumdorp Leens wordt in Westernieland geen binding ervaren. Voor het wonen met zorg zullen de oudere Westerniëlanders uit de gemeente wegtrekken.

De gemeente De Marne kan overwegen om het principe van zelforganisatie bij gebiedsontwikkeling toe te passen. Dat betekent dat de gemeente een gebied loslaat. Burgers krijgen de ruimte om plannen te ontwikkelen die kunnen rekenen op brede instemming en draagvlak van dorpsinwoners. De rol van de gemeente is faciliterend voor procesbegeleiding en voor (het zoeken naar) financiering. Ondernemende dorpen hebben hiermee de kans hun gebied identiteit te geven en te 'vermarkten'.

Voorwoord

Op 5 februari 2010 zetten wethouder Jeen Hiemstra en de lectoren Andries van den Berg en Frank van Genne hun handtekening voor de samenwerking tussen de gemeente De Marne en de Hanzehogeschool Groningen. De gemeente De Marne bereidt zich voor op bevolkingsdaling en een veranderende bevolkingssamenstelling: minder inwoners, meer ouderen, minder jongeren. Voor onderzoekers een interessant terrein om te verkennen. Het kenniscentrum Gebiedsontwikkeling *NoorderRuimte* gaat daarom met studenten onderzoeken welke toekomstperspectieven er voor dorpen in De Marne zijn. In de periode februari – juni 2010 zijn twee dorpen nader onderzocht: Ulrum en Westernieland. In Westernieland stond de beleving van de inwoners over hun leefomgeving centraal. De afzonderlijke deelrapportages voor Westernieland zijn samengevat in dit rapport *‘Het kán in Westernieland!’*.

Voor de studenten was het een unieke leerervaring om onderzoek op het schaalniveau van een dorp te doen. Berber en Bianca (opleiding Verpleegkunde) deden onderzoek onder oudere mensen, Marcel en Tjeerd (beide van Vastgoed en Makelaardij) onder respectievelijk de (agrarische) ondernemers en woningbezitters en Lara (PABO) deed onderzoek onder kinderen. Westernieland staat bij ons voor altijd op de kaart!

Wij willen graag de volgende mensen bedanken voor hun bijdrage aan de onderzoeken in Westernieland:

- Alle inwoners van Westernieland en buitengebied, die van harte hebben meegewerkt aan de verschillende onderzoeken. Wij hebben het dorp overvallen met veel vragen en altijd kregen we bruikbare antwoorden.
- Het bestuur van de Vereniging Dorpsbelangen, dat onze onderzoeken aanpreekt onder de inwoners van Westernieland. Onze speciale dank gaat uit naar de secretaris Koos Eising, die ervoor gezorgd heeft dat Westernieland in het middelpunt van onze belangstelling kwam te staan gedurende deze 5 maanden. Hij zal ons nog missen.
- De heer Gert Noordhoff, beleidsmedewerker Ruimtelijke Ordening en onze contactpersoon met de gemeente De Marne. Gert voorzag ons steeds van actuele informatie en belangrijke contactpersonen.

Inhoud

	pagina
Samenvatting	4
Voorwoord	7
1. Westernieland als Leefomgeving	9
1.1 Westernieland	
1.2 Een klein(er) dorp	
1.3 ... als Leefomgeving	
1.4 Doel van het onderzoek en onderzoeksvragen	
1.5 Leeswijzer	
2. Methode van onderzoek	19
2.1 De Dorpsspiegel	
2.2 Deelonderzoek Senioren	
2.3 Deelonderzoek Kinderen	
2.4 Deelonderzoek Woningbezitters	
2.5 Deelonderzoek Cultuurhistorisch landschap	
3. Resultaten	27
3.1 Dorpsspiegel	
3.2 Grijswaardering	
3.3 Thomas en Sanne	
3.4 Woning + Omgeving = meerwaarde(?)!	
3.5 Kansen in het landschap	
4. Conclusie en aanbevelingen	40
4.1 Conclusie	
4.2 Discussie	
4.3 Wegwijzer <i>Westernieland 2040</i>	
Bronnen	48

Bijlagen

Bij deze eindrapportage horen vijf afzonderlijke deelrapporten:
(Rozema, 2010; Dijkstra en Kooistra, 2010; Jahns, 2010; Bosgraaf, 2010; Haverkamp, 2010)

1. Westernieland als leefomgeving

In dit hoofdstuk wordt allereerst Westernieland in de gemeente De Marne kort gekenschetst. We geven aan hoe we de leefomgeving van Westernieland vanuit een theoretisch perspectief onderzoeken. Daarna presenteren we de onderzoeksvragen.

1.1 Westernieland

Westernieland is een dijkdorp aan de Waddenzee in de gemeente De Marne. Bij Westernieland horen Kaakhorn en de Linthorst-Homanpolder als buitengebied.

De geschiedenis van Westernieland gaat terug tot vóór 1400. Op een onbedijkte kwelder ontstaat de nederzetting Mariaburen. Na de bedijking wordt het dorp 'Nijlandt' genoemd en ter onderscheid van een oostelijk gelegen nieuw dorp, wordt het daarna: *Westernieland*. In de Kerstvloed van 1717 wordt Westernieland verzwolgen. Aan de oostelijke kant van de kerk wordt vervolgens een nieuw dorp gebouwd. De bevolking bestond voornamelijk uit boeren, (land)arbeiders, vissers en robbenjagers. De Waddenzee leverde voedsel en handelswaar, maar werd door bedijking en inpoldering in bedwang gehouden. De landbouwgronden in de polder zijn uitgestrekt en vruchtbaar. Tot 1 januari 1990 behoorde Westernieland tot de gemeente Eenrum.

Zo'n veertig jaar geleden was Westernieland nog een autonoom dorp¹. In een 'autonoom dorp' wonen, werken en winkelen de inwoners. In een autonoom dorp zijn voorzieningen aanwezig, die er voor zorgen dat het een leefbaar dorp is. In 2010 heeft Westernieland een bevolking van diverse herkomst. Er zijn bewoners die geboren en getogen Westerniëlanders zijn. Andere bewoners komen uit de omringende dorpen en uit de rest van Nederland. Die laatste groep wordt in de volksmond nadrukkelijk 'import' genoemd. Vooral in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw vestigden zich kunstenaars en mensen met vrije beroepen in Westernieland en de buurdorpen Den Andel en Pieterburen.

¹ Het onderscheid 'autonoom dorp' en 'woondorp' is van dr. Frans Thissen (Universiteit van Amsterdam)

Westernieland draagt de kenmerken van een 'woondorp'. Inwoners van een woondorp kiezen voor de woning en de omgeving. In Westernieland zijn geen winkelveorzieningen meer. De auto maakt het mogelijk om elders te werken en in omringende grotere dorpen of Groningen zich te voorzien van dagelijkse benodigdheden. Er is oude en nieuwe bedrijvigheid: 8 agrarische ondernemers in het dorp en de polder en 22 (kleine) ondernemingen, variërend van een montagebedrijf, een autorijschool tot een vertaalbureau. Leefbaarheid ontstaat in een woondorp, als mensen met elkaar voorzieningen organiseren en in stand houden². De vraag naar *leefbaarheid* in Westernieland is in dit onderzoek aan de orde.

1.2 Een klein(er) dorp

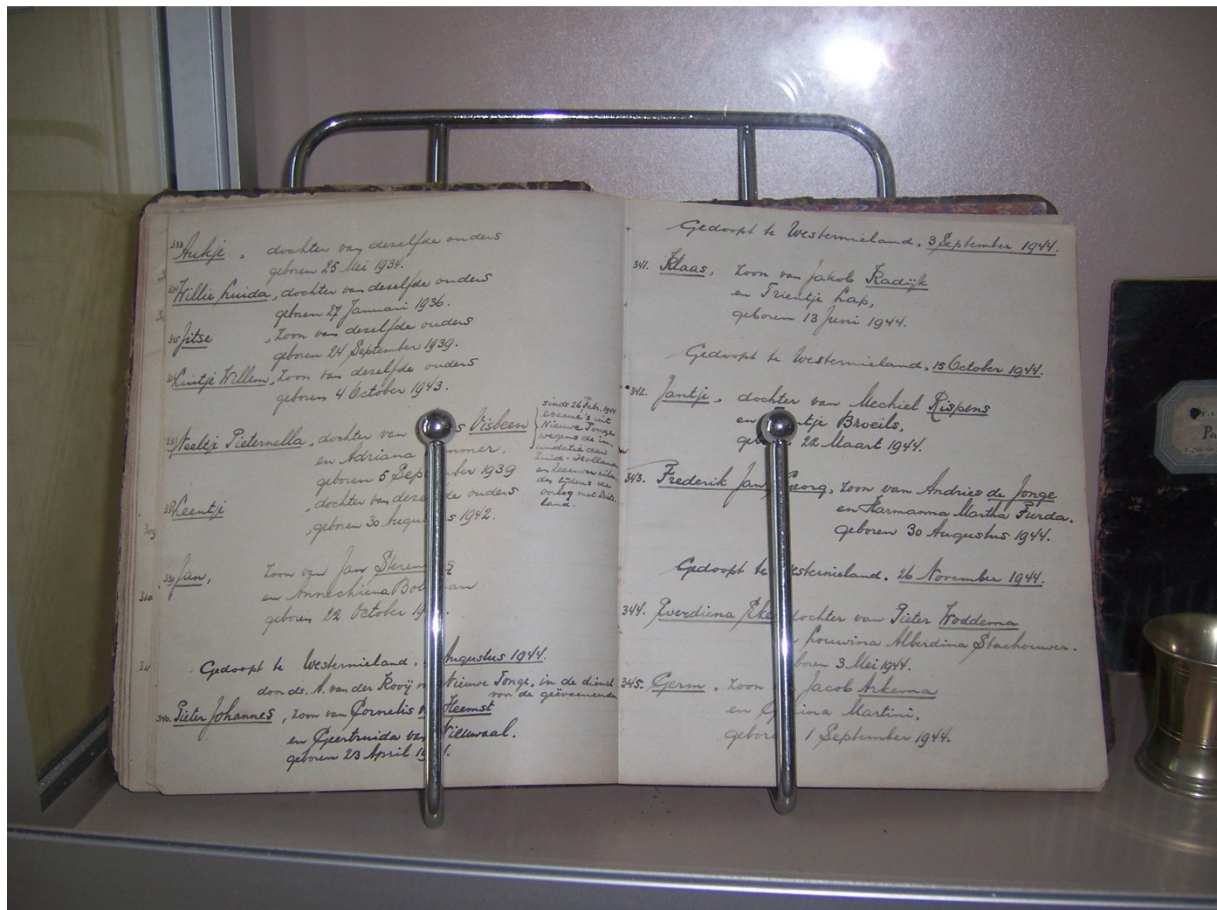
Op 31 december 2009 telde Westernieland als dorp met de buitengebieden 246 inwoners. De gemeente De Marne verwacht dat in 2040 tenminste 30% minder mensen in Westernieland zal wonen en dat 40% van die inwoners ouder dan 65 jaar zal zijn. De gemeente De Marne heeft sinds 2005 te maken met bevolkingsdaling³. Uit PRIMOS gegevens blijkt dat in 2040 het bevolkingsaantal met 25% gedaald zal zijn. Op nationaal niveau zijn bestuurders ervan overtuigd dat er geïnvesteerd moet worden in de leefbaarheid van de gemeenten die te maken krijgen met bevolkingsdaling. Het Ministerie van VROM heeft in 2009 een interbestuurlijk actieplan opgesteld onder de naam "Krimpen met kwaliteit". Het actieplan stimuleert alle betrokken partijen om de gevolgen van bevolkingsdaling aan te pakken, de ongewenste effecten te beperken en kwaliteit aan het betreffende gebied toe te voegen⁴. Het Ministerie van VROM vindt dat bestuurders van de zogenoemde 'krimpregio's' verantwoordelijk zijn voor het op peil houden van de leefbaarheid. Elke krimpregio vereist zo zijn eigen specifieke aanpak.

Een van de speerpunten in de 'Krimpvisie' van de gemeente De Marne is het concentreren van voorzieningen in centrumdorpen. Leens moet zo'n centrumdorp worden met winkelveorzieningen en woonzorgappartementen voor ouderen. Andere dorpen in de gemeente worden dan 'woondorpen

² Thissen (2009) onderzocht diverse woondorpen.

³ Ministerie van VROM (2009)

⁴ Actieplan Krimpen met kwaliteit (2009)

zonder voorzieningen'. Een aantal van de 21 dorpen in de gemeente De Marne heeft nu nog eigen voorzieningen, maar er zijn ook kernen waar al langere tijd geen voorzieningen meer zijn. Dat laatste geldt voor Westernieland. Op welk centrumdorp gaat Westernieland zich richten?

De gemeente verwacht dat de algemeen aanvaarde kenmerken van bevolkingsdaling zich ook in Westernieland gaan voordoen: huishoudendaling, vergrijzing, ontgroening, opleidingsmigratie en vraagvermindering voor woningen. De bevolkingsprognose is de aanleiding om in 2010 samen met Westernieland na te denken over de kwaliteiten van het dorp en haar inwoners. Is Westernieland toekomstbestendig? Biedt het dorp de toekomstige inwoners een aantrekkelijk woon- en leefomgeving? Hoe zien de ouderen het ouder worden in Westernieland? Hoe kijken kinderen tegen het dorpsleven aan? Hoe kunnen inwoners samen de identiteit en de leefomgeving van het dorp versterken? Deze vragen zijn in dit onderzoek aan de orde.

1.3 ... als Leefomgeving

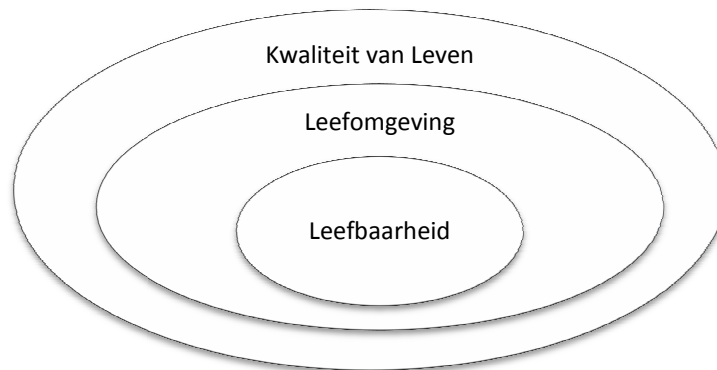
Omdat we de *leefomgeving* van Westernieland onderzoeken, lichten we de begrippen toe, die we in dit onderzoek hanteren.

De leefomgeving bestaat uit fysieke en sociale aspecten. Fysieke aspecten zijn bijvoorbeeld de woning, het groen, de afstand tot voorzieningen en de milieukwaliteit voor lucht, bodem en geluid. Sociale aspecten zijn bijvoorbeeld het relatienetwerk, overlast en veiligheid. Voor een goed inzicht in de kwaliteit van de leefomgeving moeten deze *objectieve* sociaal – fysieke aspecten en de *subjectieve* waarderingen over die aspecten worden meegenomen (Thorborg, 2006). De waardering is de waarde die mensen hechten aan die aspecten: “goed, slecht, 't kon minder”.

Kwaliteit van de leefomgeving = objectieve aspecten sociaal - fysiek + subjectieve waardering

Mensen benoemen de kwaliteit van hun leefomgeving vaak in alledaagse termen van “heel leefbaar” of “niet leefbaar”. Als het leefbaar is, dan doelen mensen op de positieve gevoelens voor hun

woongebied: het is er mooi wonen, veilig, levendig of juist rustig. Mensen voelen zich thuis en hebben geen behoefte om te verhuizen. Vaak verstaan mensen onder leefbaarheid ook de aanwezigheid van voorzieningen als een buurthuis en een sportveld. Die voorzien in de behoefte aan sociale contacten en ontmoeting met elkaar. Zo'n leefbare omgeving draagt bij aan de kwaliteit van het leven. Maar *Kwaliteit van Leven* is breder dan de alledaagse *leefbaarheid* en zelfs ook breder dan de kwaliteit van de *sociaal –fysieke leefomgeving* (figuur 1).

Figuur 1. Kwaliteit van Leven in relatie tot Leefbaarheid en Leefomgeving

Voor Kwaliteit van Leven zijn gezondheid, werk en inkomen, het sociale netwerk, referentiekaders (waarden, cultuur) ook van belang. We kiezen 5 gebieden van Kwaliteit van Leven waarmee we onderzoek doen:

1. wonen;
2. gezondheid;
3. sociale relaties;
4. werk en inkomen;
5. veiligheid.

In tabel 1 benoemen we de aspecten uit deze 5 gebieden die we in ons onderzoek betrekken, deze zijn vetgedrukt.

Kwaliteit van leven	Domein	Aspecten
Wonen	Gebouwde omgeving	Huisvesting, groen, overlast , stedelijk ontwerp, riolering, afval , lucht- en bodemverontreiniging, ongerepte natuur, landschap , klimaat, fauna, flora
Gezondheid	Gezondheidsdomein	Genetisch, lichamelijk en geestelijk. Lifestyle, voorkeuren en waarden. Zelfzorg, informele zorg, formele zorg, voorzieningen , toegang tot natuurlijke bronnen (voeding, water, energie)
Sociale relaties	Community domein	Groepsrelaties, familie en sociale netwerken
Werk en inkomen	Economische domein	Opleiding, werk en inkomen, nevenactiviteiten , toegang tot vrije tijd en recreatie
Veiligheid	Ruimtelijk domein	Verkeer , criminaliteit, dreiging van natuurlijke rampen, mobiliteit , bereikbaarheid en toegankelijkheid

Tabel 1. Kwaliteit van Leven, domeinen en aspecten.

In het onderzoek van Westernieland onderzoeken we de waardering van de inwoners van Westernieland over deze aspecten van hun leven en de leefomgeving. Voor het gemak kiezen we voor het neutralere woord *leefomgeving*, alhoewel het onderzoek in Westernieland ook aspecten van Kwaliteit van Leven omvat.

Kunnen mensen wel de kwaliteit van hun leefomgeving beoordelen? Jacobs (2000) geeft aan dat het begrip 'kwaliteit' objectief, intersubjectief en subjectief kan worden ingevuld (tabel 2). Door subjectieve meningen samen te voegen (met verbanden, gemiddelden, percentages) ontstaat een intersubjectieve waardering van de leefomgeving. Wat mensen samen ervan vinden, is daarmee de vastgestelde 'norm' voor de kwaliteit van de leefomgeving.

Natuurlijk hangt de waardering van de leefomgeving samen met wie of wat de mensen zijn: man – vrouw, jong – oud, hoog – laag opgeleid, arm – rijk, woningbezitter – huurder, plattelander – wereldbewoner, etc.. Bij intersubjectieve waarderingen kunnen de individuele verschillen groot zijn.

Kennisdomein	Objectief	Intersubjectief	Subjectief
	Wetenschap (waarheid)	Maatschappelijk (juistheid)	Persoonlijke drijfveren (betekenisvol)
Kwaliteit als... wordt	Meetbare grootheid	Vastgestelde 'norm'	Mening
Vastgesteld door...	Experts	(Belangen)groepen	Individueen
In termen van ... aard	Technische	Sociale	Psychische
En leidt tot handelen in de vorm van...	Een ingreep in fysieke leefomgeving	Een ingreep in sociale en fysieke leefomgeving	Het faciliteren van individueel handelen
Ten behoeve van ...	Dé mens	Een bepaalde groep	Het individu

Tabel 2. Kwaliteit in verschillende kennisdomeinen (naar Jacobs, 2000)

In ons onderzoek bedrijven we geen objectieve wetenschap, maar gaan we uit van een intersubjectieve kwaliteitsbeoordeling, die Westernielanders geven over hun dorp en de omgeving.

1.4 Doel van het onderzoek en onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is om een bijdrage te geven aan de maatschappelijke opgave om de identiteit en aantrekkelijkheid van Westernieland te behouden en te versterken. In het onderzoek ligt de nadruk op het onderzoeken van de waardering van de inwoners van Westernieland. Deze gegevens zijn belangrijk voor de gemeente De Marne en de Vereniging Dorpsbelangen Westernieland. De gemeente wil weten hoeveel waarde inwoners hechten aan de kwaliteit van wonen en voorzieningen en in hoeverre zij persoonlijk bereid zijn om een positieve bijdrage te leveren aan de leefbaarheid in het dorp⁵. Daarom wordt ook onderzocht hoe oplossingsgericht de inwoners zijn en wat hun zelforganiserend vermogen is om de eigen leefomgeving vorm te geven. De Vereniging Dorpsbelangen wil aan de hand van deze gegevens een dorpsvisie opstellen, waarmee zij alvast tegemoet komt aan de vraag van de burgemeester naar een actieve bijdrage van burgers. In 2010 wordt voor het eerst onderzocht wat de inwoners van de leefomgeving vinden. Als dit

⁵ Nieuwjaarsrede van burgemeester K. Wiersma (De Marne, 2010)

onderzoek in komende jaren worden herhaald, kan Westernieland zien hoe vitaal het dorp is en hoe de gemeenschap de veranderingen oppakt.

Bovenstaande leidt tot de volgende centrale onderzoeksvraag:

Welke waardering geven inwoners van Westernieland aan hun leefomgeving? Hoe denken de inwoners van Westernieland hun leefomgeving te kunnen versterken?

Dit onderzoek bestaat uit een inwonersonderzoek en vier deelonderzoeken bij deelpopulaties. Voor het inwonersonderzoek is de onderzoeksvraag:

1. Wat vinden inwoners van de leefbaarheid in Westernieland? Ten aanzien van de volgende aspecten:
 - het wonen en de omgeving;
 - de voorzieningen;
 - de sociale omgeving en het verenigingsleven;
 - de kansen voor de lokale economie;
 - de toegankelijkheid, het vervoer en de veiligheid.

De inwoners van Westernieland zijn te verdelen in ouderen – jongeren, huurders – woningbezitters, boeren – burgers. Deze groepen geven vanuit hun perspectief de waardering voor hun leefomgeving. Voor ouderen is dat het perspectief van een zelfredzaam leven. Voor kinderen is dat het perspectief van spelen, het sporten en het naar school gaan. Voor woningbezitters is de waarde, waardebehoud en toegevoegde waarde van de woning en de woonomgeving belangrijk. Voor de (agrarische) ondernemers de visie op kansen van het landschap. Dat leidt tot vier aanvullende onderzoeksvragen:

2. Hoe willen oudere mensen lang(er) zelfredzaam in Westernieland blijven wonen?
3. Hoe beleven kinderen van 6-12 jaar hun leven in het dorp Westernieland?

4. Hoe ervaren de woningbezitters van Westernieland de waarde van hun woning in relatie tot de sociale en fysieke omgeving?
5. Welke cultuurhistorische elementen in het landschap willen (agrarische) ondernemers en inwoners gebruiken om het recreëren te versterken?

In tabel 3 staan de aspecten van de leefomgeving (uit tabel 1) die we in het inwonersonderzoek en de vier deelonderzoeken betrekken.

Onderzoek	Aspecten <i>Leefomgeving</i>
Inwonersonderzoek	Bijna alle aspecten, behalve die van Gezondheid
Deelonderzoek Ouderen	Zorg, sociale netwerken, huisvesting, verkeer, mobiliteit
Deelonderzoek Kinderen	Opleiding, vrije tijd, verkeer, groepsrelaties
Deelonderzoek Woningbezitters	Huisvesting, sociale netwerken
Deelonderzoek Landschap	Landschap, groen, werk, nevenactiviteiten, recreatie

Tabel 3. Onderzoeksaspecten in het inwonersonderzoek en vier deelonderzoeken

1.5 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt beschreven hoe het inwonersonderzoek en de deelonderzoeken zijn uitgevoerd. In hoofdstuk 3 worden resultaten samenvattend beschreven en geanalyseerd. Ten slotte worden in hoofdstuk 4 de conclusies uit het onderzoek getrokken, de onderzoeken kritisch beschouwd. De weg naar *Westernieland 2040* wordt voorzichtig in geslagen. Bij dit rapport horen de afzonderlijke rapportages (Rozema, 2010; Dijkstra en Kooistra, 2010; Jahns, 2010; Bosgraaf, 2010; Haverkamp, 2010).

2. Methode van onderzoek

In dit hoofdstuk beschrijven we onderzoekenmethoden van het inwonersonderzoek en de deelonderzoeken. Bij elk van de (deel)onderzoeken wordt aangegeven of het een representatief onderzoek betreft.

2.1 Inwonersonderzoek Dorpsspiegel

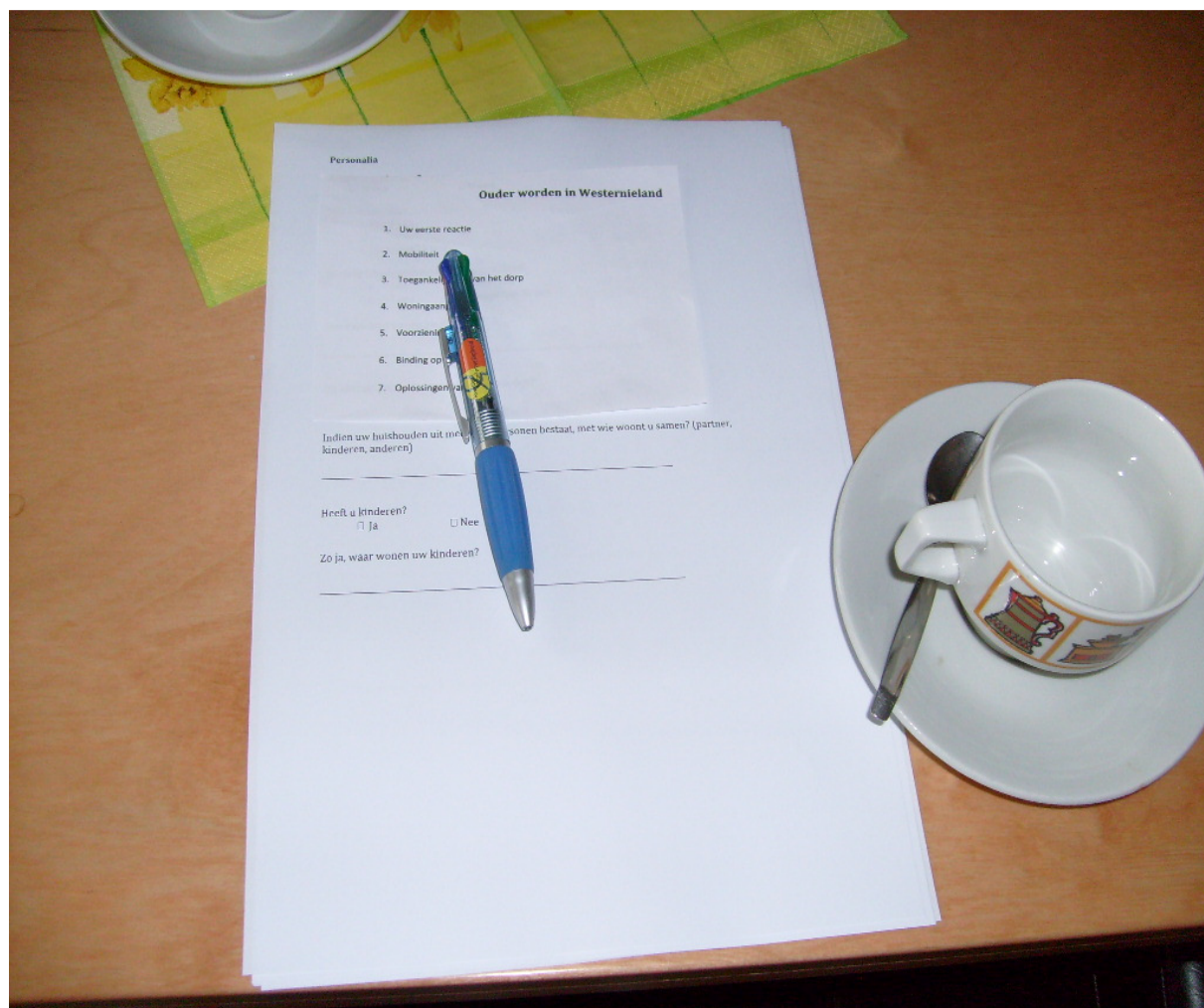
De onderzoeksvraag voor het inwonersonderzoek is *“Wat vinden inwoners van Westernieland van het wonen, de voorzieningen, de sociale omgeving en het verenigingsleven, de kansen van de lokale economie en de toegankelijkheid, vervoer en veiligheid in Westernieland?”*. Het onderzoek is kwantitatief van aard en uitgevoerd met een schriftelijke vragenlijst. In de vragenlijst zijn de aspecten uitgewerkt met open en gesloten vragen. Voor de constructie van de vragenlijst is gebruik gemaakt van een voorbeeld uit de Dorpsspiegelmethode (Engbersen, 2006).

In totaal hebben 109 inwoners van Westernieland de vragenlijst ingevuld, waarvan 5 respondenten jonger dan 16 jaar. Hiermee wordt het responspercentage 52%. Westernieland telt 247 inwoners, waarvan 27 kinderen onder de 15 jaar (De Marne, 31-12-2009). Dit is een mooie respons. De respondenten zijn voor geslacht, leeftijd en huishoudengrootte representatief voor de populatie van Westernieland.

In week 16 zijn de vragenlijsten door leden van de Vereniging Dorpsbelangen Westernieland verspreid in het dorp en het buitengebied. Het onderzoek was in de Nijlandster Krant vóóraangekondigd. De gegevens zijn door de studentonderzoekers van de Hanzehogeschool Groningen verwerkt in SPSS.

2.2 Deelonderzoek Ouderen in Westernieland

De studentonderzoekers hebben voorafgaand literatuuronderzoek gedaan en expertinterviews gehouden. Dit bracht meer inzicht in de positie en behoeften van oudere mensen op het platteland. Hierdoor kon kennis over zelfzorg, informele en formele zorg, over het sociaal netwerk en maatschappelijke ondersteuning in het onderzoek ingezet worden.

De onderzoeksvraag voor het deelonderzoek Ouderen is *“Hoe willen oudere mensen lang(er) zelfredzaam in Westernieland blijven wonen?”*. Het onderzoek is kwalitatief van aard en met behulp van de methode van de ‘keukentafelgesprekken’ uitgevoerd. Alle 58 ouderen in Westernieland van 60 jaar en ouder zijn persoonlijk door de studentonderzoekers benaderd voor deelname aan de keukentafelgesprekken. 25 ouderen hebben meegedaan, dat is een responspercentage van 43%. De gespreksdeelnemers zijn qua persoonskenmerken representatief voor de ouderen van Westernieland.

De gesprekken werden gevoerd aan de hand van een topiclijst over zelfredzaamheid, mobiliteit, huisvesting, sociaal netwerk, veiligheid en toegankelijkheid. Er zijn 6 keukentafelgesprekken gehouden in het Dorpshuis van Westernieland in april 2010. Per gesprek waren er vier tot zes deelnemers. In een geval is bij een echtpaar thuis een ‘echt’ keukentafelgesprek gevoerd. Van alle gesprekken zijn geluidsopnames gemaakt. De gespreksverslagen zijn letterlijk uitgetypt. De studentonderzoekers hebben de gegevens afzonderlijk geanalyseerd en daarna voor de resultaatbeschrijving met elkaar vergeleken.

Op het moment van de keukentafelgesprekken was het inwonersonderzoek nog niet gaande. Daarom hebben de deelnemers enkele geselecteerde vragen uit de vragenlijst Dorpsspiegel tijdens de keukentafelgesprekken ingevuld. Hierdoor kunnen de kwantitatieve resultaten van de keukentafelgesprekken (n = 25) vergeleken worden met die van de ouderen van de vragenlijst Dorpsspiegel (n = 26, alleen 65+). De antwoorden komen vrijwel overeen.

2.3 Deelonderzoek Kinderen in Westernieland

De studentonderzoeker heeft voorafgaand aan het onderzoek zich verdiept in de psychosociale en motorisch-cognitieve ontwikkeling van basisschoolkinderen. De kennis over de betekenis van het gezin en vrienden voor het kind en de noodzaak van bewegen is meegenomen in het onderzoek.

De onderzoeksvraag voor het deelonderzoek Kinderen is *“Hoe beleven de kinderen van 6-12 jaar hun leefomgeving in het dorp Westernieland?”*. Het onderzoek is kwalitatief van aard en met behulp van

semigestructureerde interviews uitgevoerd. Oorspronkelijk wilde de studentonderzoeker de beleving van de kinderen verbeelden in een film. Hieraan wilden de ouders geen medewerking verlenen.

Alle ouders zijn geïnformeerd over het onderzoek en de kinderen tussen 6 en 12 jaar zijn persoonlijk uitgenodigd voor het onderzoek. Van de 16 kinderen zijn 8 kinderen geïnterviewd: 7 kinderen tussen 6 en 12 jaar en een meisje van 14 jaar. Dit is een responspercentage van 50 %. Aan het onderzoek hebben meer oudere kinderen (tussen 10 en 12 jaar) meegedaan dan jongere (tussen 6 en 10 jaar). We nemen aan dat de geïnterviewde kinderen representatief zijn voor alle kinderen in Westernieland. De interviews zijn in mei 2010 gehouden.

De interviews zijn bij de kinderen thuis gehouden. Ouders gaven geen toestemming voor geluidsopnames van de gesprekken. De interviews waren semigestructureerd om genoeg ruimte te laten voor verdiepende vragen. De onderwerpen gingen over: naar school gaan, met vrienden spelen, vrije tijd en hobby's en de mening over het dorp. De studentonderzoeker stelde de vragen, daarna noteerde zij de antwoorden op een antwoordformulier. Dit heeft o.a. 'verhalende' beschrijvingen van de afzonderlijke kinderen opgeleverd.

2.4 Deelonderzoek Woningbezitters in Westernieland

De studentonderzoeker heeft voorafgaand aan het onderzoek zich verdiept in de gevolgen van bevolkingsdaling op de woningmarkt. Dit is gebeurd aan de hand van literatuuronderzoek en gesprekken met krimp- en vastgoeddeskundigen.

De onderzoeksvraag voor het deelonderzoek Woningbezitters is *"Hoe ervaren de woningbezitters van Westernieland de waarde van hun woning in relatie tot de sociale en fysieke omgeving?"*. Het onderzoek is kwalitatief van aard en met behulp van de methode van keukentafelgesprekken uitgevoerd. Er zijn in Westernieland 100 woningbezitters. Deze eigenaren zijn persoonlijk door de studentonderzoeker benaderd om mee te werken aan het onderzoek. 21 woningbezitters hebben deelgenomen aan de keukentafelgesprekken in het Dorpshuis. Daarnaast zijn 5 woningbezitters individueel thuis bezocht. Hiermee is de responspercentage 26%. De woningbezitter varieerden in leeftijd en woontijd in Westernieland en zijn waarschijnlijk wel representatief.

De keukentafelgesprekken werden gevoerd aan de hand van een topiclijst over fysieke en sociale kenmerken van de omgeving en de fysieke woningkenmerken. Er zijn 4 keukentafelgesprekken gehouden in het Dorpshuis van Westernieland in mei 2010. Per gesprek waren er vier tot zes deelnemers aanwezig. Van alle gesprekken zijn geluidsopnames gemaakt. De gespreksverslagen zijn letterlijk uitgetypt en geanalyseerd. De gesprekken zijn in mei 2010 gevoerd.

Aan de keukentafel zijn ook vragen uit de vragenlijst Dorpsspiegel afgenomen. Deze vragen gingen over wonen, de omgeving en de sociale omgeving. Hierdoor kunnen de kwantitatieve resultaten van de keukentafelgesprekken (n = 26) vergeleken worden met die van de woningbezitters van de vragenlijst Dorpsspiegel (n = 79). De antwoorden komen vrijwel overeen.

2.5 Deelonderzoek Kansen in het landschap

De studentonderzoeker heeft voorafgaand aan het onderzoek zich verdiept in het cultuurhistorische landschap rondom Westernieland. Dit is gebeurd aan de hand van literatuuronderzoek, gesprekken met landschapsdeskundigen en door het bijwonen van conferenties.

De onderzoeksvraag voor het deelonderzoek Kansen in het Landschap is *“Welke cultuurhistorische elementen in het landschap willen (agrarische) ondernemers en inwoners gebruiken om het recreëren te versterken?”*. Het onderzoek is kwalitatief van aard en met behulp van semigestructureerde interviews uitgevoerd.

In de maanden april en mei 2010 zijn gesprekken gevoerd met 5 agrarische ondernemers, dat is 50% van de boerenstand uit het buitengebied van Westernieland. De agrarische ondernemers zijn telefonisch of persoonlijk benaderd door de studentonderzoeker. De boeren waren in een aantal gevallen na lang aandringen (niet) bereid om mee te werken. De gesprekken zijn op de boerderij of het erf gehouden. Gespreksonderwerpen waren de beleving van het landschap, of ze open staan voor nieuwe paden over hun land en welke mogelijkheden zij zien om nevenactiviteiten te starten op de boerderij. Ook heeft de studentonderzoeker met een beperkt aantal inwoners van Westernieland “over de heg” gesproken. Dit waren veelal spontane gesprekken, waarin de beleving van het omringende landschap en de behoefte aan recreatieve voorzieningen ter sprake werd gebracht. Van

de gesprekken met de boeren zijn aantekeningen gemaakt, deze hebben gediend als geheugensteun voor de resultaatbeschrijvingen. Door de studentonderzoeker zijn cultuurhistorische elementen in het landschap rondom Westernieland op foto vastgelegd.

De resultaten uit het inwonersonderzoek zijn gebruikt om de waardering over de cultuurhistorische aspecten en de kansen voor toerisme te verkrijgen. De gesprekken “over de heg” waren informatief, maar niet voldoende diepgaand als controle op de gegevens van het inwonersonderzoek.

2.6 Onderzoeken in Westernieland

Het overzicht van de onderzoeken staat in tabel 4 voor de methode van onderzoek en de respons. De onderzoeken zijn kwantitatief en kwalitatief van aard. De responspercentages en representativiteit zijn redelijk tot goed. De resultaten zijn daardoor in belangrijke mate geldig voor de inwoners(groepen) van Westernieland.

Populatie / deelpopulatie	Onderzoeksmethode	Respons en representativiteit
Inwonersonderzoek	Schriftelijke vragenlijst	109 inwoners – 52%, representatief
Deelonderzoek Ouderen	Keukentafelgesprekken	25 inwoners – 43%, representatief
Deelonderzoek Kinderen	Semigestructureerd interview	7 kinderen – 50%, m.n. de oudere kinderen tussen 10 en 12 jaar
Deelonderzoek Woningbezitters	Keukentafelgesprekken en individuele interviews	26 inwoners – 26%, mogelijk representatief
Deelonderzoek Agrarische ondernemers	Semigestructureerde interviews	5 agrarische ondernemers – 50%, mogelijk representatief

Tabel 4. Overzicht van onderzoeken in Westernieland, methode van onderzoek en respons

3. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het inwonersonderzoek en de deelonderzoeken Ouderen, Kinderen, Woningbezitters en Kansen voor het Landschap gepresenteerd. De resultaten worden samenvattend weergegeven.

3.1 Inwonersonderzoek Dorpsspiegel

De resultaten uit het inwonersonderzoek zijn ontleend aan het rapport “*Het leeft in Westernieland*” (Rozema, 2010). De onderzoeksvraag luidt: “*Wat vinden inwoners van de leefbaarheid van Westernieland t.a.v. van het wonen en de omgeving, de voorzieningen, de sociale omgeving en het verenigingsleven, de kansen van de lokale economie en de toegankelijkheid, vervoer en veiligheid?*”

Inwoners van Westernieland zijn *tevreden over hun woning en hun leefomgeving*. Zij voelen zich thuis in Westernieland. Wel maken de inwoners zich zorgen over de veiligheid voor de kinderen in het dorp. Met name de verkeersveiligheid van de Dirk Wierengastraat en de schoolroutes worden als verkeersonveilig ervaren. De inwoners van Westernieland vinden dat ze een mooie cultuurhistorische erfenis hebben, waar meer aandacht aan geschonken mag worden.

In Westernieland zijn *geen voorzieningen* voor de dagelijkse levensbehoeften. De inwoners doen hun boodschappen, etc. in buurdorpen als Baflo, Winsum, Eenrum en Uithuizen. Voor culturele behoeften gaan de inwoners naar Baflo, Winsum, Delfzijl en natuurlijk Groningen. De inwoners richten zich niet op Leens. Desgevraagd noemen de inwoners veel voorzieningen die er vroeger wel waren en nu gemist worden. Inwoners stellen het op prijs als er een informatiesteunpunt voor vragen aan de gemeente en een internetplek om centraal boodschappen te bestellen komen. Die zouden in het Dorpshuis kunnen komen.

Tweederde van de inwoners is *lid van een vereniging* binnen of buiten het dorp. Toch geven de inwoners aan, dat zij voor hun sociale contacten niet (alleen) aangewezen zijn op het dorp. De inwoners zijn sterk de mening toegedaan, dat goede burens om elkaar denken en dat het verenigingsleven de saamhorigheid in het dorp versterkt. Er wordt *afstand tussen nieuwkomers en*

'oude' inwoners gevoeld, waardoor een aantal mensen zegt zich geen echte Westernieler te voelen.

Toerisme wordt als een *kans* voor Westernieland gezien. De inwoners hebben veel ideeën voor de stimulering van de lokale economie. Minicamping, bed & breakfast, kanoroutes, meer wandel- en fietspaden moeten er toe leiden dat meer mensen het dorp aandoen. Deze ideeën kennen voor sommigen ook een keerzijde: enkele inwoners benadrukken de rust, die Westernieland kenmerkt. Dat moet ook zo blijven.

De *veiligheid op de Dirk Wierengastraat* wordt als een probleem ervaren voor kinderen, ouderen en minder validen. Dat wordt veroorzaakt door het parkeren van auto's op de trottoirs, losse tegels en het ontbreken van op- en afritten vanaf de trottoirs. De inwoners van Westernieland voelen zich thuis en op straat veilig. Wel vinden zij, dat de straatverlichting verbeterd kan worden door meer lichtpunten te plaatsen en door de bomen te snoeien, zodat takken het licht niet belemmeren. De inwoners maken voor hun woon-werkverkeer met name gebruik van de auto. Inwoners wensen voor het openbaar vervoer een frequentere busverbinding met Baflo voor de aansluiting op de trein.

De inwoners van Westernieland geven hun dorp met omgeving een *ruime voldoende*. Die waardering is het hoogst vergeleken met de rapportcijfers voor de deelaspecten:

Indicator Kwaliteit van Leefomgeving	Gemiddelde cijfer
Wonen	6.5
Zorg voor dagelijkse voorzieningen	5.2
Sociale relaties	6.8
Kans op werk en inkomen	5.5
Veiligheid en vervoer	5.9
Algemene waardering gegeven door inwoners over Westernieland	7.0

Tabel 5. Rapportcijfers voor de leefomgeving, gegeven door respondenten inwonersonderzoek, 2010

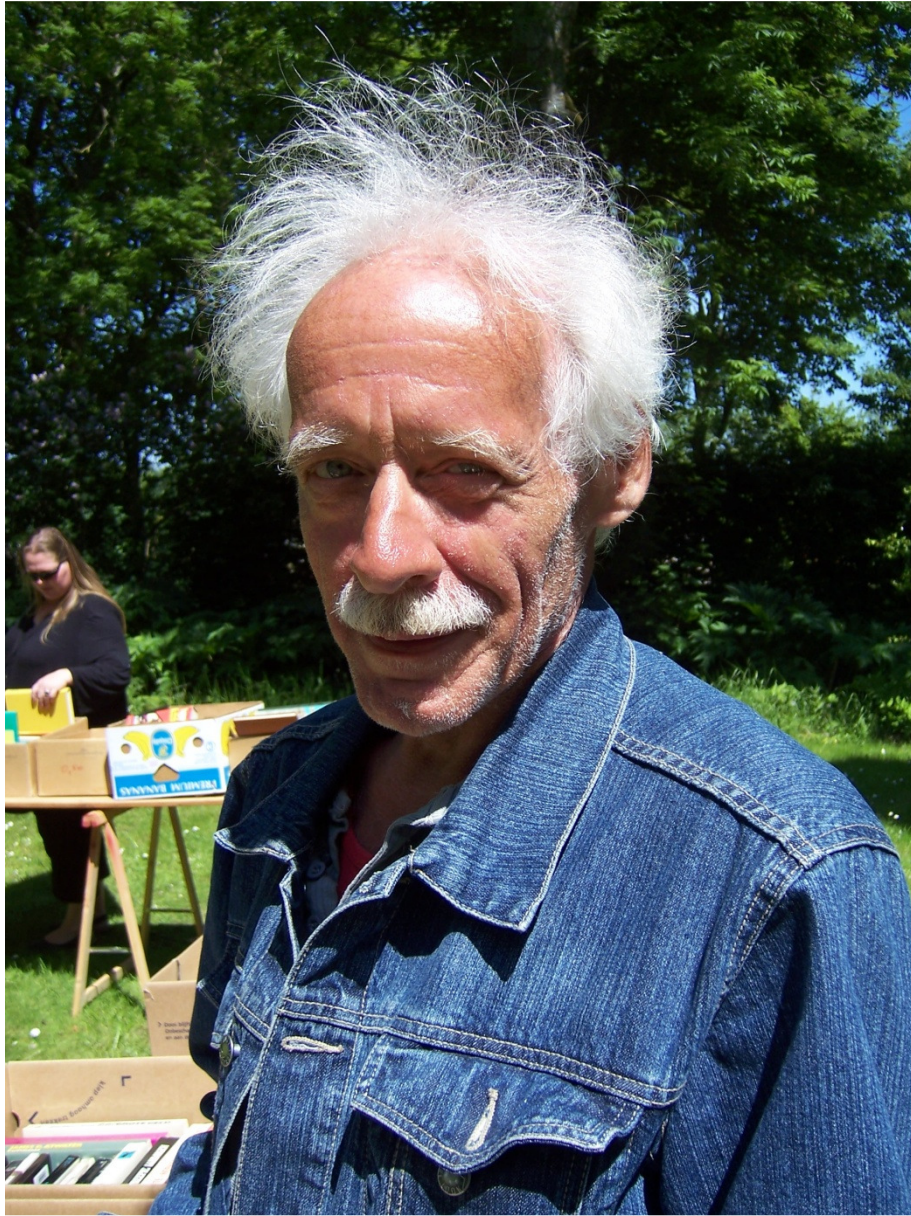
3.2 Grijswaardering

De belangrijkste resultaten uit het deelonderzoek Ouderen zijn ontleend aan het rapport “*Grijswaardering in Westernieland*” (Dijkstra & Kooistra, 2010). De onderzoeksvraag luidt: “*Hoe willen oudere mensen lang(er) zelfredzaam in Westernieland blijven wonen?*”

De meeste ouderen voelen zich *thuis in Westernieland*; zij zien het ouder worden in Westernieland als positief. De meeste van de ouderen voelen zich gezond, zijn mobiel en gebruiken geen hulpmiddelen voor het lopen. De meeste ouderen maken op dit geen moment gebruik van mantelzorg. De helft van de ouderen zou in de toekomst wel *mantelzorg* willen ontvangen om langer in Westernieland te kunnen blijven wonen. De andere helft wil andere mensen (buren, vrienden en kinderen) daar niet mee belasten. Op dit moment geeft een aantal senioren zelf mantelzorg aan dorpsgenoten; anderen hebben dit in het verleden ook gedaan. Voor de formele zorgvoorzieningen maken ouderen gebruik van het aanbod uit Eenrum. Men kent de thuiszorgorganisatie, doordat ‘men de auto van de thuiszorg regelmatig ziet rondrijden’. Een aantal ouderen heeft thuiszorg, maar ook mantelzorg van kinderen. Graag zien de ouderen de wijkverpleegkundige weer in het dorp terug.

Opvallend genoeg weten de meeste ouderen niet of er in Westernieland voldoende geschikte huizen voor senioren zijn. De meeste ouderen hebben in hun woningen *geen woningaanpassing* aangebracht. De enkelen die dit wel hebben gedaan, hebben bewust nagedacht over de levensloopbestendigheid van hun woning. De ouderen kennen de mogelijkheden van de Wmo; de inkomensafhankelijke bijdrage voor woningaanpassing van de Wmo wordt als terecht gezien.

De meeste ouderen vinden het geen probleem, dat winkel- en zorgvoorzieningen uit Westernieland zijn verdwenen. Zij begrijpen heel goed, dat de vraag uit het dorp te klein is voor deze voorzieningen. Bijna alle ouderen rijden (mee) in *een auto* om hun boodschappen in naburige dorpen te doen. Zodra de ouderen niet meer kunnen autorijden of niet meer in het bezit zijn van een auto, zullen ze overwegen om te verhuizen uit Westernieland.

Ouderen missen de *saamhorigheid* in het dorp. Dit wijten ze aan het verdwijnen van de voorzieningen – winkels, café en de school. De sociale samenhang was vroeger beter: “Westernieland is geen sociaal dorp”. De meeste ouderen nemen niet actief deel aan het verenigingsleven van het dorp, de meesten hebben daaraan geen behoefte. De meeste ouderen geven aan dat ze *voldoende sociale contacten* hebben, maar dat die contacten niet alleen uit Westernieland komen.

De ouderen die weleens door het dorp wandelen, missen *bankjes* om even uit te rusten of om elkaar te ontmoeten. De wegen, paden en opritten zijn goed toegankelijk en berijdbaar. De trottoirs hebben echter hier en daar tegels die door boomwortels omhoog geduwd worden. Ook staan er in de Dirk Wierengastraat veel auto’s op de stoep, waardoor ouderen op de weg moeten lopen. De ouderen vinden de *verkeersveiligheid* in het dorp slecht. Auto’s rijden te hard door het dorp heen en brede en lange landbouwvoertuigen geven een onveilig gevoel voor de oudere weggebruikers. De oudere inwoners vinden dat de toegankelijkheid van het dorp voor ouderen en invaliden verbeterd kan worden.

3.3 Thomas en Sanne

De belangrijkste resultaten uit het deelonderzoek Kinderen zijn ontleend aan het verslag “*Thomas en Sanne – Een onderzoek hoe kinderen hun leven in Westernieland ervaren*” (Jahns, 2010). De onderzoeksvraag luidt: “*Hoe beleven kinderen van 6-12 jaar hun leven in het dorp Westernieland?*”

De kinderen uit Westernieland zijn tevreden over hun leefomgeving en voelen zich *thuis* in Westernieland. Vooral de rust en de natuur worden positief gewaardeerd door de kinderen. Als negatief wordt ervaren dat er weinig mensen wonen en dat er *weinig kinderen* zijn om mee te spelen. Er is weinig te doen in Westernieland.

Eigenlijk wonen de kinderen alleen maar in Westernieland. Ze gaan in andere dorpen naar school, waar ze ook hun vrienden hebben. De kinderen uit Westernieland hebben heel verschillende hobby’s, hiervoor gaan ze naar *andere dorpen*. Dit vinden de kinderen prima. De meeste kinderen zijn geen lid van een vereniging, niet in Westernieland en ook niet in andere dorpen.

De kinderen gaan in verschillende dorpen naar school. De ouders hebben een school gekozen, die bij hun overtuiging en hun kinderen past. De kinderen vinden het niet erg om in een ander dorp naar school te gaan. Ze begrijpen dat er in Westernieland te weinig kinderen zijn voor een eigen school. De kinderen gaan op de *fiets* naar school of worden door de ouders met de auto gebracht. Met name de jongere kinderen worden met de auto gebracht. De kinderen die naar school fietsen, geven aan dat ze de schoolroutes veilig vinden. Uit de vragenlijst Dorpsspiegel blijkt dat volwassenen de schoolroutes voor de kinderen als onveilig ervaren. Dit is waarschijnlijk ook de reden om de jongere kinderen met de auto naar school te brengen.

De meeste vrienden van de kinderen wonen in het dorp, waar hun school staat of in nóg weer andere dorpen. Dat vinden de meeste kinderen “jammer, maar niet erg”. De kinderen uit Westernieland geven aan, dat ze ‘*weinig tot nooit*’ contact hebben met de andere kinderen van Westernieland. Sommigen vinden dat jammer en zouden meer contact willen. Het naschoolse contact met vrienden (uit andere dorpen) is niet erg uitgebreid. Soms gaan kinderen na schooltijd met hun vrienden mee of brengen de ouders ‘s middags de kinderen naar hun vriendjes toe.

Alle kinderen geven aan, dat ze *na schooltijd* meestal naar huis gaan. Ze besteden dus veel tijd in Westernieland. Ook in het weekend en in de vakanties zijn de meeste kinderen in Westernieland. Opvallend is dat de kinderen dan thuis spelen. Ze gaan niet naar de speeltuin en spelen niet op straat met andere kinderen. Dit was de studentonderzoeker ook tijdens de wandelingen door Westernieland opgevallen. Je ziet bijna nooit kinderen in het dorp.

De kinderen waarderen het positief, dat het *rustig* is in Westernieland. Ze vinden het prima om op het platteland te wonen en niet in een stad. De natuur vinden de kinderen een positief punt. Verder geven de kinderen aan, dat ze het fijn vinden, dat iedereen welkom is in het dorp en niemand gepest wordt. Sommige kinderen geven persoonlijke redenen aan, zoals hun mooie huis of het paard in de wei. Negatief vinden de meeste kinderen, dat er maar weinig mensen in Westernieland wonen en vooral ook weinig kinderen. Ze vinden het *saai* in Westernieland en zijn van mening dat er te weinig te doen valt. Een minder leuke plek is de speeltuin van Westernieland. De meeste kinderen geven

aan, dat in Westernieland eigenlijk alle plekken *saai* zijn. De leukste plekken in Westernieland zijn voor de meeste kinderen daarom *thuis en in de tuin*.

De kinderen uit Westernieland hebben duidelijke wensen over wat ze graag willen hebben in Westernieland. Dan gaat het niet over activiteiten die aangeboden moeten worden, daar hebben ze *geen* behoefte aan. Graag willen ze plekken om *zelfstandig te spelen* en andere kinderen uit het dorp te ontmoeten. De kinderen geven aan dat ze vooral behoefte hebben aan fiets- en ruitersporen. Ook noemen ze een skatepark en een basketbalveld.

3.4 Woning + Woonomgeving = Meerwaarde(?)

De belangrijkste resultaten uit het deelonderzoek Woningbezitters zijn ontleend aan het verslag "*Woning + Woonomgeving = Meerwaarde(?)*" (Bosgraaf, 2010). De onderzoeksvraag luidt: "*Hoe ervaren de woningbezitters van Westernieland de waarde van hun woning in relatie tot de sociale en fysieke omgeving?*"

90% van de woningbezitters in Westernieland woont met veel plezier in zijn of haar woning. De woningbezitters geven het wonen in Westernieland gemiddeld *een 7.9*. Er is geïnventariseerd wat het *woongenot* voor de woningbezitters bepaalt: dat zijn de vrijstaande woning, de tuin, het uitzicht, de sociale samenhang, de natuur, de rust en de vrijheid. Zolang hun gezondheid het toelaat, willen mensen blijven wonen in Westernieland. De fysieke omgevingskenmerken als natuur, rust en ruimte zijn voor 'import Westerniëlanders' de belangrijkste waarden. Geboren Westerniëlanders vinden juist de sociale samenhang belangrijk en hechten minder waarde aan de fysieke omgeving.

In Westernieland geniet men van de *rust en de ruimte*, terwijl men toch binnen een half uur in de stad Groningen kan zijn en binnen tien minuten bij allerlei voorzieningen van Baflo, Winsum of Eenrum. Van half zeven 's morgens tot elf uur 's avonds rijdt er openbaar vervoer. De woningbezitters waarderen het positief, dat het openbaar vervoer in een klein dorp als Westernieland aanwezig is.

Volgens de woningbezitters straalt Westernieland een *landelijke en karakteristieke sfeer* uit. De ingang van het dorp vanaf Pieterburen wordt door hen als het mooist ervaren. Sommige huizen zouden zo hier en daar wat beter onderhouden kunnen worden, maar het past ook wel bij de vrijheid die in Westernieland heerst. Er is genoeg *groene* aankleding in Westernieland, maar het zou beter onderhouden moeten worden. Dan heeft het positievere effecten voor de waarde van de woningen en de woonomgeving. De gemeente De Marne is de donkerste gemeente van Nederland. Dat wordt door de woningbezitters gewaardeerd, mits het niet tot gevaarlijke situaties leidt. Er zijn niet veel parkeerplaatsen in Westernieland. Alleen bij voetbalwedstrijden en biljartavonden is dat wel eens problematisch.

De Dirk Wierengastraat doet met onveilige *verkeerssituaties* afbreuk aan het woongenot. Hierdoor kunnen potentiële kopers met kinderen zich op andere dorpen gaan oriënteren. Het gevoel dat men in een plattelandsdorp woont, staat op gespannen voet met het snelverkeer. De Dirk Wierengastraat is ook een bedreiging voor de kinderen die naar de nieuwe speeltuin gaan. De helft van de kinderen moet de drukke straat oversteken. In de gesprekken bleek, dat bewoners van Westernieland expres de auto's op de weg zetten om de snelheid van het langskomend verkeer te remmen. Dit leidt vervolgens tot andere gevaarlijke situaties: het landbouwverkeer rijdt noodgedwongen over de stoep, oudere mensen wandelen over de weg, etc..

De meeste woningbezitters zijn tevreden over de *bevolkingssamenstelling* van Westernieland. Wel zouden er wat meer jongeren moeten wonen. De woningbezitters vinden ook dat de woningcorporatie zou moeten onderzoeken hoeveel mensen uit Westernieland een woning in Westernieland willen huren. Dat zijn er volgens de woningbezitters meer dan verwacht.

Woningbezitters kijken positief naar de *waarde* van hun woningen. Ze denken dat woningverbetering de waarde van de woning altijd positief beïnvloedt. Minder goed onderhouden woningen krijgen een prijscorrectie naar beneden. Sommige woningbezitters hebben last van minder goed onderhouden buurwoningen. Kopers in Westernieland trek je aan door de kwaliteit van de woning en de fysieke omgeving. Sociale samenhang in het dorp is voor de waarde minder belangrijk, het is voor een aspirant-koper toch niet direct zichtbaar.

3.5 Deelonderzoek Kansen in het Landschap

De belangrijkste resultaten uit het onderzoek Kansen in het Landschap zijn ontleend aan het verslag *“Iedere identiteit is uniek”* (Haverkamp, 2010). De onderzoeksvraag luidt: *“Welke cultuurhistorische elementen in het landschap willen (agrarische) ondernemers en inwoners gebruiken om het recreëren te versterken?”*

Er zijn veel *cultuurhistorische elementen* in het landschap rondom Westernieland te ontdekken:

- De kwelders en het wad. De kwelders worden onderhouden door de agrarische ondernemers van Westernieland;
- De Slikken als werkvoorzieningschap van vóór de Tweede Wereldoorlog. Het Monument herinnert aan de busramp bij Ranum;
- De dijk ten noorden van Westernieland van 1718, aangelegd na de Kerstvloed in 1717;
- De kolken ontstaan door de Kerstvloed aan de noordzijde van Westernieland;
- De Westernielandstermaar en de Oude Riet;
- De kerk en begraafplaats van Westernieland;
- De oude structuren van sloten, wegen, glooiingen en dijken in het landschap.

De omgeving wordt door de meeste agrarische ondernemers als een prettige leefomgeving beschouwd. De cultuurhistorische elementen worden als positief beleefd, maar het zijn ook *storende* factoren voor bedrijfsvoering. Er zijn kolken en slingerende sloten, waar men rekening mee moet houden. Ook de drukte in het wadloopseizoen ervaren de boeren als minder positief.

De agrariërs rond Westernieland geven aan, dat de *veiligheid* in hun werkgebied over het algemeen goed is. Het meeste werk verrichten zij in het buitengebied. De boeren vinden de doorgang door het dorp met hun landbouwmachines een probleem. Dat wordt veroorzaakt door de geparkeerde auto's, die deels op de weg staan.

Het merendeel van de agrarische ondernemers staat negatief tegenover nieuwe *wandel- en fietspaden* over hun werkgebieden. Fietzers en wandelaars kunnen overlast, onrust en vernielingen aan het gewas veroorzaken. Ook loslopende honden zijn storend. Ook hebben de boeren *geen ambitie* om naast de huidige bedrijfsvoering een nevenactiviteit voor recreanten of toeristen te beginnen. De boeren willen doorgaan, zoals ze het nu doen.

De agrarische ondernemers vinden het jammer, dat burgers en buitenlui een beperkt beeld hebben van het agrarische leven. Zij staan positief tegenover het geven van *workshops* of het bieden van *stageplekken* op de boerderij. Hiermee kan het imago positief worden beïnvloed. De extra verkeersdruk die het bezoek aan de boerderij met zich meebrengt, is geen probleem.

In tegenstelling tot de boeren komt uit het inwonersonderzoek wel sterk de behoefte naar wandel- en fietspaden naar voren. Fietspaden worden heel belangrijk gevonden, vooral in de richting van Den Andel. De helft van de inwoners vindt dat Westernieland kansen onbenut laat om toeristen aan te trekken. Westerniëlanders beoordelen hun cultuurhistorische elementen positief. Met het plaatsen van informatieborden bij cultuurhistorische plekken en bankjes (met prullenbakken) kan een positiever beeld ontstaan.

Recreatieondernemers benadrukken, dat Westernieland kan samenwerken met het dorp Pieterburen. Pieterburen kan als de pullfactor meer toeristen aantrekken, waarvoor Westernieland een deel van de dienstverlening verzorgt (horeca, overnachtingen, een mooie fiets- en vaarverbinding, etc.). De lusten worden met Pieterburen gedeeld, maar door de keuze van het aanbod kan de (over)last klein blijven.

4. Conclusie, discussie en aanbevelingen

In dit laatste hoofdstuk worden de conclusies uit de vijf onderzoeken getrokken aan de hand van de hoofdonderzoeksvraag. Daarna worden de onderzoeksresultaten kritisch beschouwd. Het pad richting Westernieland 2040 krijgt een (voorzichtige) bewegwijzering.

4.1 Conclusie

De onderzoeksvraag voor de leefomgeving van Westernieland luidde:

Welke waardering geven inwoners van Westernieland aan hun leefomgeving? Hoe denken de inwoners van Westernieland hun leefomgeving te kunnen versterken?

In totaal zijn 109 inwoners + 25 ouderen + 8 kinderen + 26 woningbezitters + 5 agrarische ondernemers gesproken over hun waardering voor het wonen, de woning, sociale relaties, de voorzieningen, het spelen en werken, het verkeer en de bereikbaarheid in Westernieland. Dat zijn 173 meningen op 246 inwoners. Een aantal inwoners klinkt dubbel door, omdat zij vaker van zich heeft laten horen (bijvoorbeeld, in het inwonersonderzoek en als oudere aan de keukentafel). We gaan ervan uit, dat we de mening van de Westerniëlanders over hun leefomgeving nu goed kennen.

Dit zijn de belangrijkste waarderingen:

1. Iedereen voelt zich thuis in Westernieland. Inwoners waarderen de mooie omgeving van het dorp. De unieke plek van wonen bepaalt de waarde van de woning: er is rust, ruimte en vrijheid. Men vindt zijn eigen huis en tuin de mooiste plek van Westernieland. Kinderen vinden Westernieland een rustig, maar saai dorp.

2. Zolang mensen gezond en mobiel blijven, willen ze in Westernieland blijven wonen. Ouderen verwachten met mantelzorg langer zelfstandig te kunnen blijven wonen.
3. Buren denken om elkaar, maar de sociale samenhang tussen mensen in Westernieland is niet erg groot. Nieuwe en 'oude' inwoners hebben weinig binding. Inwoners hebben zowel sociale contacten in als buiten het dorp. Kinderen spelen bijna niet met andere kinderen van het dorp. De buurdorpen en Groningen worden als dichtbij ervaren voor de dagelijkse, zorggerelateerde en culturele behoeften. Volgens woningbezitters bepaalt het sociale klimaat van Westernieland niet de waarde van de woning, die wordt door particuliere woningverbetering bepaald.
4. Nieuwe recreatieve bedrijvigheid is van harte welkom op het dorp, mits het geen bedreiging is voor de rust. De agrarische ondernemers willen hun bedrijf positief onder de aandacht brengen van een breder publiek. Maar ze zien liever geen nieuwe fiets- en wandelpaden in hun werkgebied. De inwoners van Westernieland hebben veel ideeën over wat er toeristisch aangepakt kan worden.
5. Westernieland is een veilig dorp om te leven en in op te groeien. De verkeersveiligheid kan verbeterd worden. De Dirk Wierengastraat is onveilig door verkeer dat te snel rijdt en dat slaloms moet maken door de geparkeerde auto's op de stoep. De inwoners wensen een fietspad richting Den Andel, o.a. voor een veilige schoolroute. Ouderen missen bankjes in het dorp.

De vraag welke oplossingen inwoners hebben om de identiteit van het dorp te versterken, genereert veel ideeën op microniveau. Ideeën over bankjes, de speeltuin, paden, een bed en breakfast weerspiegelen de betrokken blik van de inwoners. Deze ideeën kan de Vereniging Dorpsbelangen bespreken met de inwoners ter voorbereiding op de dorpsvisie Westernieland. We komen daar in 4.3 – Wegwijzer Westernieland 2040 op terug.

Tabel 6 toont de conclusies als sterke en zwakke kwaliteiten van Westernieland in 2010.

Westernieland als Leefomgeving	kwaliteit
Wonen (huisvesting, groen, overlast, afval, landschap, ligging t.o. de stad)	++
Gezondheid (zelfzorg, informele zorg en formele zorg, voorzieningen)	+
Sociale relaties (de sociale netwerken in en buiten het dorp)	+/-
Werk en inkomen (werk, nevenactiviteiten, vrije tijd, recreatie, kansen)	+
Veiligheid (verkeer, mobiliteit, bereikbaarheid en toegankelijkheid)	-

Tabel 6. Sterke en zwakke kwaliteiten van Westernieland

4.2 Discussie

Het onderzoek naar de waardering van Westernieland laat zien hoe de inwoners over hun leefomgeving denken. Die gegevens zijn verkregen met een schriftelijke vragenlijst en uit gesprekken met jonge studenten van de Hanzehogeschool Groningen. Veel Westerniëlanders waren bereid om de vragenlijst in te vullen en aanvullende gesprekken te voeren. Die bereidheid toont een grote mate van betrokkenheid bij de eigen leefomgeving. Het inwonersonderzoek Dorpsspiegel is met zijn respons van 52% een goede afspiegeling van de inwoners. De deelnemers aan de keukentafelgesprekken vormden een redelijke afspiegeling van de ouderen en de woningbezitters.

Dat de inwoners met studentonderzoekers 'van buiten' gesproken hebben, heeft ons inziens geen afbreuk gedaan aan de betrouwbaarheid van de gegevensverwerking. Het gaf twee voordelen: de onderzoekers waren geen medewerkers van de gemeente, daardoor kon er tijdens de gesprekken ongegeneerd over 'de nalatigheid van de gemeente' worden gesproken. En misschien hebben de jonge studenten de inwoners ook wel 'vertederd' en wilden de inwoners de studenten door hun deelname hen zoveel mogelijk helpen in hun onderzoek. We verwachten echter niet, dat de inwoners daardoor een geflatteerde mening hebben gegeven.

Bij twee deelonderzoeken zijn keukentafelgesprekken met een groep mensen gehouden. Tijdens het gesprek 'scherpten' de deelnemers elkaar aan. Deze groepsinteractie kan een bedreiging voor de betrouwbaarheid van de gegevens zijn. Tijdens een keukentafelgesprek kan de stemming ook gedomineerd worden door veelpraters; de studentonderzoekers meldden dat dit wel voorkwam, maar dat ze dit gesprekstechnisch onder controle probeerden te houden.

Het onderzoek naar de beleving van kinderen in Westernieland is een onderzoek met een beperkte waarde. De kinderen werden in de nabijheid van ouder(s) geïnterviewd door een studentonderzoeker, die zij slechts een keer hadden gezien. We denken dat de resultaten meer zegt over de kinderen dan over het dorp. Dat Westernieland een saai dorp is, is voorstelbaar vanuit het perspectief van kinderen, maar ook een antwoord van alle tijden. Dat kinderen graag met andere kinderen zouden willen spelen, is misschien wel de wens om zich in het dorp wat vrijer te mogen bewegen. Andere kinderen zijn hierbij instrumenteel, er bestaat immers nog geen relatie.

Dat de agrarische ondernemers niet mee willen werken aan fiets- en wandelpaden over hun land, is een teleurstellende uitkomst. Daar staat tegenover dat zij wel gasten voor activiteiten op de boerderij willen uitnodigen. De omstandigheden van de interviews met de boeren waren niet optimaal. Veel boeren hadden het in de maand april druk met poot- en zaaiwerk. Het is ook maar de vraag hoe deze groep benaderd moet worden voor initiatieven over en op hun land. De vraag om mee te werken aan een herinrichting voor paden, inclusief een financiële tegemoetkoming, levert vast een andere reactie op dan de rechtstreekse vraag: "Wilt u een fietspad over uw land?".

In 4.1 *Conclusie* schreven we dat we de waardering over meerdere aspecten van Westernieland nu denken te kennen. Ook met bovenstaande kritische opmerkingen durven we deze bewering staande te houden. Wat we nog niet goed weten is hoe de inwoners zelf de leefomgeving van Westernieland willen versterken. Dit aspect is in de verschillende onderzoeken – als was het een ideeënbus – onderzocht: "Heeft u ideeën en suggesties voor (*dit aspect van*) Westernieland?". Maar de ideeën en suggesties hebben geen strategisch gehalte en zijn geen maat voor het zelforganiserend vermogen van Westernieland. Wat in de onderzoeksresultaten nog ontbreekt, is de terugkoppeling van de resultaten naar (groepen) inwoners. In deze bijeenkomsten gaat het dan over de vraag

“Gegeven de resultaten en conclusies (h)erkent u deze, welke oplossingsrichtingen (korte termijn en lange termijn) ziet u en wat is uw bijdrage daarin?”. Uit de uitkomsten van deze bijeenkomsten had het antwoord kunnen komen op de vraag: *“Hoe denken de inwoners van Westernieland hun leefomgeving te kunnen versterken?”*. Dat is door tijdsgebrek niet gebeurd, volgende keer beter!

4.3 Wegwijzer Westernieland 2040?

In 1.2 schreven we al, dat de gemeente De Marne voor Westernieland in 2040 een bevolkingsdaling van 30% verwacht met een toegenomen grijze druk (40%). Minder inwoners en huishoudens betekent in ieder geval minder vraag naar woningen. In het eerste hoofdstuk stelden we de vraag naar de toekomstbestendigheid van Westernieland. Biedt het dorp toekomstige bewoners een aantrekkelijke woon- en leefomgeving? Welke identiteit en kenmerken van de leefomgeving kan Westernieland versterken? Welke bewegwijzering voor *Westernieland in 2040* kunnen we in 2010 neerzetten?

Voor de individuele Westernieler is de uitdaging om voor *Westernieland 2040* toekomst te schrijven (waarschijnlijk) niet erg groot. Dat is begrijpelijk vanuit het perspectief van het mooie en rustige wonen in Westernieland. Het vertrouwen in een *waarde(n)vol gebied* te wonen, schept de verwachting dat men de eigen woning te gelegener tijd kan verkopen. De Westernieler verwacht dat de inspanning voor de eigen woningverbetering altijd lonend is.

Voor de Vereniging Dorpsbelangen Westernieland en de ondernemende Westernieler is de uitdaging wel aanwezig. De vereniging heeft het voornemen om een dorpsvisie op te stellen, dat gedragen wordt door de inwoners van Westernieland en voor de uitvoering mede gefaciliteerd wordt door de gemeente De Marne. De vereniging ontkomt niet aan de bevolkingsprognose en moet de dorpsvisie voor de middellange termijn ontwikkelen. We geven de volgende aanbevelingen aan de Vereniging Dorpsbelangen voor het *proces van de dorpsvisie*:

- Eigen u onze onderzoeksresultaten toe en bespreek deze resultaten met groepen inwoners;
- Inventariseer maatregelen voor de middellange termijn tot 2025, beoordeel deze op haalbaarheid, prioriteit, urgentie en kosten;
- Formeer een werkgroep voor het opstellen van een dorpsvisie en zoek ondersteuning bij mensen die eerder een dorpsvisie hebben opgesteld;
- Communiceer de dorpsvisie met alle belanghebbenden;
- Vertaal de dorpsvisie in dorpsplannen, die voorzien worden van concrete actieplannen en uitvoerbare projectplannen. Schakel hierbij meerdere werkgroepen in;
- Communiceer gedurende het hele proces met de gemeente en vraag steeds om feedback. Beschouw de gemeente als uw partner. Maak afspraken met de gemeente over ondersteuning en financiën.

De gemeente De Marne heeft in haar Krimpvisie (2010) het voornemen geuit om centrumdorpen te ontwikkelen met aantrekkelijke winkel – en woonzorgvoorzieningen. Andere dorpen in De Marne worden woondorpen zonder zulke voorzieningen. Westernieland is al een tijd zo’n woondorp. Eén van de centrumdorpen wordt Leens. We geven de gemeente De Marne de aanbeveling om haar beleid van centrumdorpen daarom te herijken op randdorpen zoals Westernieland. De inwoners van Westernieland geven aan geen binding te hebben met Leens noch voor de dagelijkse boodschappen noch voor het wonen met zorg. Dat betekent dat de gemeente De Marne deze inwoners niet binnen de gemeentegrenzen houdt, tenzij een nabijliggend dorp als Eenrum een kans als centrumdorp krijgt. Door de nabije ligging van Winsum (gemeente Winsum), een groot centrumdorp op 10 kilometer afstand, is het aantrekkelijk om zich in Westernieland te vestigen.

De gemeente De Marne kan het ook over een andere boeg gooien en ruimte maken voor het principe van ‘zelforganisatie bij gebiedsontwikkeling’. Zelforganisatie is een opkomend principe, dat betrokken burgers aanspreekt en activeert. Zelforganisatie gaat veel verder dan inspraakronden op gemeentelijke plannen. Feitelijk laat de gemeente een gebied los om juist van burgers plannen te ontvangen die kunnen rekenen op instemming en draagvlak van de gebiedsinwoners. De rol van de

gemeente bij zelforganisatie is faciliterend in de procesbegeleiding en (in het zoeken naar) financiering. Daarmee kan voor ondernemende dorpsinwoners de weg vrij zijn om voor het dorp een eigen identiteit te ontwikkelen en vorm te geven: Duurzaam Westernieland, Zorgeloos Westernieland, Art & Westernieland, Healthy Food dorp, etc.. De winst van deze gebiedsmarketing moet niet onderschat worden! Zelforganisatie is misschien wel een natuurlijke reflex op de prognoses van bevolkingskrimp. Als de gemeente weet welk menselijk, sociaal, ruimtelijk en economisch kapitaal er in Westernieland is en deze vertrouwt, kan ze concluderen:

“Het kán in Westernieland!”

Bronnen

Bosgraaf, T. (2010) *Woning + Woonomgeving = Meerwaarde(?)*. Hanzehogeschool Groningen , Kenniscentrum Gebiedsontwikkeling NoorderRuimte.

Dijkstra, B. en B. Kooistra (2010). *Grijswaardering in Westernieland*. Hanzehogeschool Groningen , Kenniscentrum Gebiedsontwikkeling NoorderRuimte.

Engbersen R. , M. Uytterlinde, S. van Arum en S. van der Kooy, redactie (2006). *Dorpsbewoners maken het dorp. Toolkit bewonersparticipatie platteland*. NIZW/LCO/Partoer/Prisma Brabant/Scoop.

Haverkamp, M. (2010) *Iedere identiteit is uniek!* Hanzehogeschool Groningen , Kenniscentrum Gebiedsontwikkeling NoorderRuimte.

Jacobs, M.H. (2000) Kwaliteit leefomgeving; Kennisontwikkeling. Alterra-rapport 122, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen.

Jahns, L. (2010) *Thomas en Sanne – Een onderzoek hoe kinderen hun leven in Westernieland ervaren*. Hanzehogeschool Groningen , Kenniscentrum Gebiedsontwikkeling NoorderRuimte.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2009). *Krimpen met kwaliteit*. Interbestuurlijk actieplan bevolkingsdaling.

Rozema, J. (2010). *Het leeft in Westernieland. Inwonersonderzoek naar de kwaliteit van de leefomgeving*. Kenniscentrum Gebiedsontwikkeling NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Thissen, dr. J.F.C.M. (2009). *Krimp en Sociale cohesie in dorpen: betekenis voor leefbaarheid en vitaliteit?* Presentatie conferentie Krimp. Warfum, 30 oktober 2009. Zie ook <http://www.bedreigdbestaan.nl/activiteiten/het-symposium/> , geraadpleegd op 14 juni 2010.

Thorborg, H.W.M., K. Leidelmeijer*, A.G.M. Dassen (2006). *Leefomgevingskwaliteit en leefbaarheid: naar beleidsevaluatie en onderzoek*. RIGO. Rapport 500132001/2006

Kenniscentrum
Gebiedsontwikkeling NoorderRuimte

Waarde(n)volle ruimte!